

1	INFORMATIONSSAMHÄLLETS JURIDIK.....	3
1.1	NYA MEDIER OCH NYA FÖRUTSÄTTNINGAR	3
1.2	PROBLEMOMRÅDEN OCH PÅGÅENDE ARBETE	3
2	AVTALSRÄTT	5
2.1	ALLMÄNT OM AVTALSRÄTTEN OCH INFORMATIONSSAMHÄLLET.....	5
2.2	E-HANDEL.....	6
2.3	NÅGRA HUVUDLINJER I UTVECKLINGEN	14
3	IMMATERIALRÄTT	17
3.1	ALLMÄNT OM IMMATERIALRÄTTEN	17
3.2	UPPHOVSÄTT I GLOBALA NÄTVERK.....	17
3.3	DATABASER	24
3.4	OM MJUKVARA	24
3.5	RISKER OCH MÖJLIGHETER	25
3.6	NÅGRA HUVUDLINJER I UTVECKLINGEN	25
4	MEDIERÄTT OCH MARKNADSFÖRINGSRÄTT	27
4.1	PUBLICERING OCH ANSVAR	27
4.2	MARKNADSFÖRING OCH INTERNET	29
4.3	NÅGRA HUVUDLINJER I UTVECKLINGEN	30
5	INTEGRITETSÄTT.....	32
5.1	ATT VÄRNA INDIVIDENS PRIVATA SFÄR	32
5.2	DATALAGEN FRÅN 1973.....	32
5.3	DEN NYA DATALAGEN	33
5.4	KRYPTERING	34
5.5	NÅGRA HUVUDLINJER I UTVECKLINGEN	35
6	INFORMATIONSRÄTTSSAMHÄLLET	37
7	AVSLUTANDE KOMMENTARER	38
8	VIDARE LÄSNING	39

1 Informationssamhällets juridik

Nya teknologier för informationsbehandling och kommunikation leder till nya krav på rätts-systemet. Hur dessa krav hanteras är bestämmande för vilket samhälle vi får. Det är därför angeläget att juridik och teknologi utvecklas i takt med varandra. Syftet med denna rapport är att visa var vi står idag – hur rättsapparaten hanterar den svindlande snabba utveckling som vi bevittnat under de senaste åren. En betydande del av varje avsnitt ägnas åt ren omvärldsbevakning inom de områden som rapporten tar upp.

1.1 NYA MEDIER OCH NYA FÖRUTSÄTTNINGAR

Internet, cd-romskivor, ”Media on demand” och en mängd andra nya medier har ändrat förutsättningarna för rättsvetenskapen. Lagar som tillkommit i ett samhälle där pappret varit den främsta informationsbäraren ställs inför nya, och delvis oprövade, informationsbärare.

Som om inte detta vore nog bidrar den nya teknologin till en betydande internationalisering. Informations- och kommunikationsteknologin minskar de klassiska geografiska gränsernas betydelse – en utveckling som välkomnas av näringsliv och politiker, men som för jurister innebär en ny osäkerhet.

Inom rättsvetenskapen har forskare och praktiker givetvis insett att det är centralt att finna lösningar på de nya problem som dyker upp. Ett intensivt arbete pågår inom olika områden.

1.2 PROBLEMOMRÅDEN OCH PÅGÅENDE ARBETE

Det är svårt att skissera en översiktskarta över de nya problem för rättsvetenskapen som informationsteknologin för med sig. Det finns egentligen inget juridiskt område som inte omfattas av den nya utvecklingen. Detta är naturligt när det rör sig om övergången från en sorts samhälle till ett annat. Till och med familjerätten blir problematisk när människor väljer att gifta sig över Internet. I vilket land är de gifta? Enligt vilket lands lagar kan de skilja sig? En mängd frågor med anknytning till internationell rätt infinner sig genast.

Det finns ingen möjlighet att skriva en rapport som täcker alla områden. Istället måste ett fåtal områden väljas ut. I planeringen av den här rapporten urskiljdes följande ämnen som mest intressanta, främst eftersom de är områden där mest händer just nu:

- **Avtalsrätten**, som är viktig i utvecklingen av e-handel och on-line tjänster.

- **Immaterialrätten**, som är det kanske mest uppmärksammande området vad gäller Internet och rättsliga frågor. Immaterialrätten är också det område inom vilket man utvecklat flest nya teknologier.
- **Medierätten** och **Marknadsföringsrätten**, som blir aktuell för en ständigt växande skara av människor som ägnar sig åt småskaliga nättidningar och egna små nyhets- och reklamblad på Internet. Frågor om ansvar för publicerat material är också viktiga delar av detta område.
- **Integritetsrätten**, som är det rättsområde som de flesta kanske associerar med datorer och samhällen där medborgarna kan kartläggas in i minsta detalj.

Rapporten kommer som synes att vara disponerad efter en jurists syn på den nya utvecklingen, men givetvis går alla dessa ämnen i varandra och blandas upp. Elektronisk handel rör frågor om upphovsrätt och integritetsrätt likväl som frågor om avtalsrätt och marknadsrätt. Uppdelningen är en praktisk disposition – inget annat.

En redogörelse för dessa ämnen kan inte bli annat än översiktlig. Målet med den här skriften är inte att vara en auktoritativ handbok, utan snarare att vara en översiktlig framställning över problem och förslag till lösningar i det spännande område där informationssamhällets juridik formas.

2 Avtalsrätt

De rättsliga frågor som handlar om avtal intar en central plats i det mänskliga livet. Alltifrån enkla köp till stora bolagsöverlåtelser innefattas i det väldiga område som avtalsrätten utgör. Grunderna för den avtalsrätt som gäller idag finner vi i den romerska rätten: *Pacta sunt servanda* – avtal skall hållas – löd den centrala principen. En princip som inte förlorar i betydelse för att affärer görs över Internet. Men hur förändras avtalsrätten av nya villkor och förutsättningar?

2.1 ALLMÄNT OM AVTALSRÄTTEN OCH INFORMATIONSSAMHÄLLET

Avtalsrätten står inför två stora utmaningar. Digitaliseringen, med allt vad den innebär, och internationaliseringen. Digitaliseringen medför en ökad snabbhet i affärsrelationerna och möjliggör en större grad av anonymitet.¹ Denna anonymitet är ett av de största problemen idag. Vid affärer över Internet, t ex, vet man inte vem man handlar med, vem som sitter på andra sidan. Detta minskar möjligheterna att försäkra sig om att allt går rätt till. Idag kan en näringsidkare med Internettjänst omöjligt veta om det är familjens tolvårige son som köper CD-skivor, eller om det är en myndig familjemedlem. Även om det finns skäl att misstänka att det var t ex fadern i huset som köpte en skiva blir det mycket svårt att bevisa.

Internationaliseringen i sin tur innebär en annan sorts osäkerhet. Om jag, som svensk, köper en vara av en belgisk tillverkare via en återförsäljare i Finland vars server (den dator som sköter den elektroniska försäljningen) står i USA – enligt vilket lands lag skall jag då handla om jag vill häva mitt köp?

Att komma till rätta med dessa problem är viktigt, inte minst för utvecklingen av elektronisk handel. Idag är de förhoppningar man ställer till handel över globala nätverk mycket stora², men innan denna handel kan börja bedrivas på allvar behövs ett juridiskt ramverk – både för att skapa tillit och för att kunna lösa tvister. Detta ramverk kan bestå av den gamla avtalsrätten eller en helt ny rättslig modell.

¹ En analys av denna anonymitet finns i Benno, Joakim *Transaktionens anonymisering* (Rapport till IT-kommissionen).

² Både inom EU och USA är förväntningarna på e-handel höga. Jfr *A Framework For Global Electronic Commerce* (Clintonadministrationens policyuttalande) och *Ett europeiskt initiativ inom elektronisk handel* (Kom(97) 157).

2.2 E-HANDEL

Idén med e-handel sägs föra västvärlden ett steg närmare drömmen om en perfekt marknad. Utbud och efterfrågan kan uppstå och tillfredsställas blixtrande snabbt i den digitala miljön, och eftersom kunden kan gå till en mångfald av producenter stabiliseras priserna förhoppningsvis med hjälp av den osynliga hand som nationalekonomen Adam Smith menade styr priset på en helt fri marknad.

Frågorna kring denna typ av handel är dock många. Hur bevisar försäljaren vem som faktiskt satt bakom skärmen och beställde? Hur kan vi skydda konsumenter från otillbörlig marknadsföring? Hur kan försäljaren ta betalt och vilken säkerhet måste vi kräva av dessa elektroniska betalningssystem? Vad gäller om en konsument knyter ett avtal med en sk mobil agent – ett litet program som spanar efter förmånliga erbjudanden åt honom/henne?

Dessa frågor och många andra har en tydlig juridisk nyans, och vi belyser här några av de komplicerade frågor som måste lösas för att skapa en god rättslig miljö för e-handel.

2.2.1 "Funktionell ekvivalens"

När det gäller avtal och elektronisk kommunikation är det viktigt att inte stirra sig blind på riskerna. Visst kan en person som får mitt kontokortsnummer över Internet använda det och falskeligen köpa saker för mina pengar, men det kan också en ohederlig restaurangägare eller en bokhandlare som jag använt kortet hos.

Denna tanke återfinns i det arbete på en modellag för elektronisk handel som UNCITRAL publicerat. Det är viktigt att igenom hela diskussionen om informationssamhällets juridik ständigt fråga sig om de risker som är förknippade med en transaktion är typiska för digital kommunikation eller om de är allmänna.³

Vår grundinställning bör, enligt UNCITRAL, vara denna: när digital kommunikation är **lika säker som eller säkrare än** vanlig papperskommunikation bör inte den digitala kommunikationen särbehandlas.

Hur kan vi då åstadkomma denna säkerhet?

³ Se UNCITRALs lagförslag på <http://www.un.or.at/uncitral/electcom/>

2.2.2 Digitala signaturer

Anonymiseringen kunde vara ett problem även när det gäller papper. Hur vet jag att det är just herr Svensson jag har framför mig om jag arbetar som banktjänsteman? Idag löser vi det problemet genom att använda identitetshandlingar och namnteckningar. Den säkerhet vi uppnår med dessa medel är inte absolut: det går att förfälska namnteckningar och identitetshandlingar och herr Svensson kanske är en förslagen lurendrejare. I de flesta fall fungerar vårt system dock tillfredsställande.

Hur kan vi uppnå en säkerhet som är åtminstone lika bra i digital kommunikation som den vi anser att identitetshandlingar och namnteckningar ger oss? Svaret är i överraskande många fall *digitala signaturer*.

Vad är då en digital signatur? I en skrivelse (*Digitala signaturer – en teknisk och juridisk översikt* Ds 1998:14) från regeringen som nyligen utkom om denna teknologi återges ett flertal olika definitioner, som förtjänar att upprepas:

I ISO 7498-2 standarden:

Data appended to, or a cryptographic transformation of, a data unit that allows the recipient of that data to prove the source and integrity of the data unit. It protects against forgery, even by the recipient.

SOU 1996:40 *Elektronisk dokumenthantering*

Resultatet av en omvandling av en elektronisk handling som gör det möjligt att kontrollera om innehållet härrör från den fysiska person som framstår som utställare.

Statskontoret, ur skriften *Svenska delen av Internet*

Omvandling av ett meddelande (eller ett kondensat av detta) på ett sätt som endast avsändaren kan utföra och som låter mottagaren kontrollera meddelandets äkthet, innehåll och avsändarens identitet.

Dessa tre definitioner räcker för att ge en god bild av vad en digital signatur är. Det rör sig om en bearbetning av ett meddelande som säkerställer **identitet** och **innehåll**. Tekniskt kan den utformas på en mängd olika sätt, och det är egentligen ingenting man behöver bekymra sig om som lagstiftare. Det viktiga är att den fyller den funktion vi vill ha: att den gör den digitala kommunikationen **lika säker som eller säkrare än** den vanliga papperskommunikationen.

Ett problem återstår dock: hur ger vi de digitala signaturerna samma trovärdighet som en vanlig namnteckning har? Det finns flera olika möjliga lösningar på detta problem. Antingen kan man lagstifta om digitala signaturer och auktorisera vissa teknologier, eller så kan lagstiftningen göra det möjligt att utse fristående tredje parter som garanterar en signaturs äkthet. Dessa tredje parter kan utses inom näringslivet genom självreglering eller av en statlig tillsynsmyndighet.

En tredje part (TTP – *Trusted Third Party* eller CA – *Certificate Authority*, på engelska) kan garantera transaktioner av viss omfattning och med vissa varor och begränsa en parts uttag på ett sätt som påminner litet om de maximigränser som finns vid uttag med bankomatkort. Det är också tänkbart att de kan sätta olika säkerhetsnivåer för olika parter. Affärer med den offentliga sektorn kan bedömas som säkrare än affärer med offshore-bolag.

Rättsvetenskapen står här inför en mängd frågor om ansvar och transaktioner. Om en tredje part har garanterat en signatur och denna senare visar sig vara falsk – skall då den tredje parten stå risken och bli skadeståndsskyldig? Denna fråga är svår. Om en tredje part skall ha någon funktion så måste säljare och köpare kunna lita på den tredje partens garantier (om belopp, likviditet m m). Om det uppstår fel någonstans så kommer den part som förlorar på det vilja ha ersättning. Men vilket företag skulle vilja bli TTP om det medför ett betydande skadeståndsansvar?

De digitala signaturerna är i dagsläget föremål för mycket utredningsarbete (se nedan) och frågan om lagstiftning är mycket aktuell.

2.2.3 EDI-avtal

Hur gör vi om vi vill föra avtalsförhandlingar med digital kommunikation? Vad skall anses som bevis? Är e-post tillräckligt? När anses e-post inkommen till den vi sluter avtal med – när e-brevet lästs eller när det lämnat min e-posttjänst? När anses ett erbjudande om avtal löpa ut? Hur skall vi lösa frågor om förvanskning med våra motparter vid digital kommunikation? Hur kan vi automatisera kommunikationen mellan företag?

Alla dessa frågor är idag svårlösta eller lämnade olösta i lagstiftningen. Om vi vill leva med den osäkerheten är det bara att arbeta på tills problem uppkommer, men det finns en annan möjlighet. Vi kan avtala med våra motparter om vad som skall gälla.

Det finns en standard för avtal om elektronisk kommunikation som kallas EDI-avtal (*Electronic Data Interchange* avtal) och det finns ett mallavtal att utgå ifrån: EDI-avtal 96.⁴ Mallavtalet innehåller bl a bestämmelser om meddelandeutväxling, om när ett meddelande skall anses inkommet och om skadeståndsansvar.

Andra typer av frågor som kan regleras i EDI-avtal är frågor om vilken typ av meddelanden som kan utväxlas (bara offerter eller också accept på en given offert också?). EDI-avtal finns i olika standardkontrakt runt om i världen och kan ha stor betydelse för företag som vill bedriva e-handel med varandra.

Denna typ av avtal kommer att bli av stor betydelse i framtiden – ju mer kommunikationen digitaliseras, desto större blir behovet av en tydlig reglering av meddelandeutväxling. Särskilt inom elektronisk handel som sker på en regelbunden basis blir detta viktigt.⁵

2.2.4 Konsumenträtt

E-handel kommer till stor del att vara försäljning till *konsument*. E-handel mellan jämbördiga företag väcker inga frågor som man inte kan lösa med avtal, men konsumenter anses av hävd vara speciellt svaga grupper som förtjänar ett visst rättsligt skydd. Hur löser man denna skyddsfråga på t ex Internet?

Det första problemet är att det inte är uppenbart för den näringsidkare som säljer en vara att det är just en konsument som köper en cd-skiva eller en bok. Näringsidkare bör därför tänka på att säkra bevisning om vem man ingår avtal med.⁶

Till detta kommer att konsumentbegreppet varierar i olika länder. Inom EU finns en ansats till harmonisering, men i världen i stort är begreppet spretigt och diffust.⁷

Konsekvenserna av att ett köp visar sig vara ett konsumentköp är enkla (åtminstone inom landets gränser). Eftersom konsumentköplagen är tvingande gäller den, även om avtalet är mer ofördelaktigt för kunden.

⁴ Avtalet är resultatet av ett samarbete mellan SITO, Statskontoret, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet och Toppledarforum.

⁵ Lindberg, Agne och Westman, Daniel *Praktisk IT-rätt*, s 264

⁶ Jfr Hultmark, Christina *Elektronisk handel och avtalsrätt* (Stockholm 1998) s 76ff

⁷ I EU:s direktiv 97/7/EG definieras en konsument som: ”en fysisk person som, med avseende på avtal som omfattas av detta direktiv, handlar för ändamål som ligger utanför hans näringsverksamhet, affärsverksamhet eller yrke.”

En närbesläktad fråga är om det borde finnas särskilda skyddsregler för Internethandel. Det går att argumentera för att den som köper en vara över Internet kanske upplever det som mer frestande att bara ”klicka och köpa” än den som köper en vara i en butik. Hur skulle ett skydd för konsumenter kunna utformas? Bör man behandla det som hemförsäljning? Den lagstiftning som idag behandlar hemförsäljning fungerar som ett skydd i den ”överrumplande situation” som uppkommer när vi ställs öga mot öga med en dammsugarförsäljare i dörren. Borde inte samma skydd finnas för oss när skyltfönstret flyttar in i vårt vardagsrum?

Förmodligen är svaret på denna fråga ”nej” – åtminstone när det gäller vanliga WWW-sidor.⁸ De nya former av distribution som ges i och med den s k push teknologin, där erbjudanden kan riktas till konsumenten personligen, tycks däremot ligga nära hemförsäljningen.

Till sist bör inte glömmas bort att konsumenten har stor nytta av e-handel och att det vore synd om möjligheten att bedriva e-handel reglerades sönder. I och med den nya tekniken skapas oanade möjligheter för konsumenter att jämföra priser snabbt och över större geografiska avstånd än tidigare. Bokbranschen ger ett gott exempel. Marknaden på Internet är i det närmaste internationell. Det finns Internetbokhandlar runt om i världen som gärna distribuerar till personer utanför den egna nationens gränser.⁹

2.2.4.1 ”Point-and-click contracts”

En speciell fråga är om de s k *point-and-click contracts* som vi godkänner genom att klicka på en knapp eller länk gäller för konsumenter. Ofta ingås avtal på Internet genom att endast klicka på en länk eller en knapp. Avtalen som på detta sätt godkänns kanske visas i en textruta, där bara en liten del av avtalet syns. Två problem uppkommer i samband med dessa avtal. För det första kan det vara svårt att säkra bevisning om avtalets innehåll (hur vet vi att den som lagt ut det inte ändrar i det?) och för det andra är det tveksamt om bara en enkel musklickning kan sägas vara den viljeförklaring som avtalsrätten menar krävs för att en part skall vara bunden av ett avtal.

Här finns en tydlig roll för en tredje part: att förvara och autentisera avtalsinnehåll. Om tvist i efterhand uppkommer kan den tredje parten undersöka vilket avtalsinnehåll som gällde vid den i tvisten angivna tidpunkten och visa hur avtalsvillkoren såg ut då.

⁸ Hultmark, s 78

⁹ Jfr <http://www.amazon.com> och <http://www.bokus.com> m fl

I den mån kontrakten innehåller regler som avviker från konsumentlagstiftning är de helt enkelt ogiltiga, eftersom konsumentlagarna är tvingande – åtminstone inom landets gränser. Men hur är det för företagare? Rättsläget är otydligt – men eftersom en vink på en auktion kan vara en tillräcklig viljeförklaring så är det svårt att se varför inte en musklickning också kommer att accepteras. Den som ingår ett avtal idag borde försöka säkra någon sorts bevisning om avtalsvillkoren för att inte i efterhand få obehagliga överraskningar.

2.2.4.2 *Distansavtal*

Inom EU pågår ett intensivt arbete för att skydda just konsumenter som ingår avtal över stora geografiska avstånd. Det finns bl a ett förslag till direktiv om distansavtal som kommer att beröras nedan i det avsnitt som behandlar just utvecklingen.

2.2.5 Internationella avtal

I inledningen till detta avsnitt ställdes frågan om hur man hanterar internationella avtal. Om en näringsidkare har sitt företag i Finland, säljer via en server i Belgien till en svensk publik, vilket lands lag gäller då?

Dessa frågor, s k *jurisdiktionsfrågor*, är ofta komplicerade att lösa. Det finns dock en konvention på området – den s k Romkonventionen – som gäller inom EU och som kan användas som stöd när man skall avgöra frågor om jurisdiktion och andra liknande frågor. Huvudreglerna i denna konvention är enkla. Det land i vilket den part som skall utföra en naturaprestation har sin vistelse- och hemort anses vara korrekt forum. Om det rör sig om **köp** är detta alltså *säljarens* land. I exemplet ovan blir det alltså finsk rätt som är bestämmande. Var en dator står blir tämligen ointressant.¹⁰

Konsumentavtal skiljer sig litet från huvudregeln. Här föreskriver Romkonventionen – lite förenklat – att konsumenten inte skall berövas de rättigheter som han eller hon har enligt tvingande regler i det land där konsumenten har sin vistelse- eller hemort.¹¹

2.2.6 Nya försäljningsformer

I och med den snabba utvecklingen blir nya försäljningsformer möjliga. Hur dessa kommer att påverka avtalsrätten är svårt att sia om, men man kan se en tendens till *automatisering* av avtalsslutet.

¹⁰ Jfr Hultmark, s 82f och Lindberg, Westman s 39ff

¹¹ Se Hultmark, s 83

2.2.6.1 Pushteknologi

Pushteknologi tillåter en näringsidkare att skicka sina erbjudanden till konsumenter som han vet är intresserade. I ett exempel kan det fungera så att skärmläckaren laddar ner nyheter och reklam från Internet och beroende av vilka nyheter vi efterfrågar får vi en viss typ av reklam. Den som har begärt sportnyheter får reklam för sportkor, den som vill ha utrikesnyheter får reklam för resor och utrikespolitiska deckare. Att skicka ut innehåll med denna teknik liknar TV-reklam, men som instrument för marknadsföring är det mer precist. Dessutom tillåter det att konsumenten ingår avtal med en gång. Det är nämligen möjligt att inte bara skicka ut reklam, utan även ett köperbjudande med en gång där konsumenten endast behöver klicka för att godkänna ett köp.

Som tidigare berörts för denna teknik med sig såväl fördelar som nackdelar. En fördel är att det blir lättare för en konsument att hitta det som intresserar honom, men det blir samtidigt lättare att impulsköpa. Kanske blir det aktuellt att reglera denna typ av reklam/handel på samma sätt som man idag reglerar TV-reklam och hemförsäljning.

För företagare innebär den nya teknologin möjligheter att snabbare nå sina kunder, och en möjlighet att lägga upp profiler som kan effektivisera marknadsföringsåtgärder. Det är viktigt att notera att profiler som beskriver en användares konsumtionsvanor är dataregister och omfattas av lagstiftningen för dataregister (se nedan om integritetsrätt).

2.2.6.2 Mobila agenter

En annan innovation som ställer avtalsrätten inför svåra frågor är de så kallade mobila agenter som man kan använda sig av för att finna förmånliga avtalsituationer. I en modell kan man tänka sig dessa agenter som små automatiserade advokater som har ett enda uppdrag: att sluta förmånligast möjliga avtal med andra agenter och näringsidkare.

I och med teknik av den här typen har avtalsslutandet förflyttats till tekniken helt och hållet, vilket innebär svårigheter framförallt när något går fel och vi sluter avtal vi inte tänkt oss. Här – som alltid när det gäller ny teknik – står lagstiftaren inför ett knivigt problem. Om lagstiftaren förklarar att avtal slutna med mobila agenter inte gäller, så kommer säljarna inte att bli intresserade av tekniken, trots alla de fördelar (tidsbesparing, marknadseffektivitet m m) den kan visa upp. Om lagstiftaren istället säger att konsumenten får skylla sig själv om han använder den här tekniken och dessutom förklara att var och en är bunden av avtal som de mobila agenterna ingått, så vågar

förmodligen inte kunderna använda agenterna och tekniken förblir en bra, men icke tillämpad, idé.¹²

Detta är den nya teknikens eviga, juridiska, dilemma. Om vi lägger för stor del av ansvaret på kunderna så vågar de ej utnyttja den nya tekniken, den upplevs som osäker. Om vi lägger hela ansvaret på försäljarna så vågar de i sin tur inte utnyttja tekniken heller, åtminstone inte de små och medelstora företagen. De riktigt stora företagen kan motivera ett risktagande utifrån vikten att vara tidigt ute på en ny marknad. (Ofta är detta nog en psykologisk risk – det finns inget som tyder på att antalet reklamationer och förfalskade köp skulle bli mycket större på t ex Internet **än vad det är i samhället i övrigt.**) Återigen kan vi hålla begreppet ”funktionell ekvivalens” i minnet. Vi löper ständigt risken att någon beställer saker i vårt namn från postorderföretag och av återförsäljare, men hur ofta utsätts vi faktiskt för detta?

En tänkbar lösning på detta dilemma vore att avtala om den nya teknologin och låta de avtal man sluter granskas av konsumentverket eller annan myndighet.

2.2.7 E-pengar och elektroniska betalningssystem

Till sist måste vi föra in frågor om e-pengar och elektroniska betalningssystem under rubriken e-handel. Även på detta område finns betydande juridiska svårigheter.¹³

Grundidén med e-pengar är enkel. Det handlar om att skapa helt elektroniska pengar och hantera penningutgivning digitalt. Innan detta kan bli verklighet måste dock ett stort antal frågor besvaras. Hur hindrar vi att förfalskare skapar stora mängder e-pengar och hur kan staten behålla kontrollen över penningmängden? Vilka juridiska ansvarsregler skall införas för de som ställer ut e-pengar?

Från e-pengar bör vi skilja betalningssystem som använder sig av kreditkort eller bankkonton. Betalningssystemen som utvecklas i anslutning till e-handeln måste grundas i en omfattande rättslig reglering, inte minst för att skapa en tilltro till systemen. På detta område finns en stor mängd system i bruk och nya utvecklas ständigt. Dessa styrs av de avtal som användarna sluter med de ansvariga för betalningssystemen. SET¹⁴ är det kanske mest kända just nu. I Sverige utvecklar flera av storbankerna system baserade på denna standard.

¹² Inom IT-kommissionen har en utredning gjorts av Erik Woodcock om detta fenomen. *Mobila agenter* (stencil)

¹³ Jfr Gustav Winberg, *Elektroniska Betalningssystem* (IRI 1997:3)

¹⁴ Secure Electronic Transaction

2.3 NÅGRA HUVUDLINJER I UTVECKLINGEN

Utvecklingen på avtalsrättens område och framförallt när det gäller e-handel går snabbt. Alla marknadens aktörer är måna om att kunna starta storskaliga projekt så snabbt som möjligt. Det som nu följer är ett försök att urskilja några moment i den rättsliga utvecklingen som kan antas ha stor betydelse.

2.3.1 Sverige

I Sverige har **IT-kommissionen** deklarerat att man tänker etablera **ett ramverk för elektronisk handel**.¹⁵ Syftet definieras tidigt i skrivelsen:

”Syftet med underlaget för ramverket är att:

- identifiera möjligheter och hinder för elektronisk affärsverksamhet.
- ge ett underlag för Regeringskansliets arbete med en svensk policy för elektronisk affärsverksamhet.”

I ramverket uttalar IT-kommissionen bl a att det är viktigt att staten föregår med gott exempel och använder elektronisk handel. Dessutom identifieras de viktiga juridiska frågor som måste lösas i och med införande av nya handelsformer. Förutom de som berörs här tar kommissionen upp framförallt skattefrågor. IT-kommissionen ställer sig positiv till en ny rättslig reglering av området:

”IT-kommissionen menar att elektronisk affärsverksamhet ställer krav på en anpassad eller i vissa delar ny rättslig reglering på flera rättsområden för att inte utvecklingen ska hämmas. Denna reglering måste dessutom anpassas internationellt för att få verkan.”

Denna observation är naturligtvis riktig. Om en framtida reglering av elektronisk handel skall ha någon funktion alls måste den förankras internationellt.

Digitala signaturer har också varit föremål för regeringskansliets undersökningar av möjligheter till framtida regleringar. I skrivelsen *Digitala signaturer – en teknisk och juridisk översikt* (Ds 1998:14) har en arbetsgrupp inom kommunikationsdepartementet studerat olika aspekter av digitala signaturer. Arbetsgruppens slutsatser är inte alldeles entydiga. Det finns, menar gruppen, två möjliga handlingsvägar: att överlämna utvecklingen till marknaden eller att reglera frågor om digitala signaturer i lag. I stort ställer arbetsgruppen sig dock positiv till en lagreglering – kanske framförallt eftersom en sådan skulle kunna lösa många oklara frågor snabbare och klarare än en marknadsreglering. I lagstiftningsarbetet sneglar man på Tyskland och den reglering som finns där, en näringsrättslig reglering som inriktar sig på tredje parts verksamhet som *Certificate Authority* (CA).

¹⁵ Missivet återfinns på <http://www.itkommissionen.se/itsite/pages/missiv/mi980212.htm>

Det handlar framförallt om att ställa vissa krav på de företag som vill bli CA – vilken process som bör föregå en utnämning till CA och vilket ansvar en CA skall bära för felaktigheter i certifieringsverksamheten. Ett stort och komplicerat område.

Även **e-pengar** har utretts grundligt i SOU 1998:14 *E-pengar – näringsrättsliga frågor*. Där föreslås en lag om e-pengar och deras hantering. Om detta lagförslag blir verklighet återstår att se.

2.3.2 EU

Inom EU finns en mängd projekt som sysslar med elektronisk handel. Det finns ett grundläggande dokument, som på svenska heter *Ett europeiskt initiativ inom elektronisk handel* Kom (157) 97. I detta dokument dras huvudlinjerna upp för hur elektronisk handel skall stödjas och utvecklas. EU-kommissionen formulerar också några huvudprinciper om den rättsliga regleringen, med betoning på att denna reglering skall vara enkel och funktionell.

Forskningsprojekt finns det också gott om. På *Information Society Project Office*¹⁶ WWW-sidor listas ständigt de aktuella projekten.¹⁷ Inom projektet *Open Information Interchange*¹⁸ söks standarder för användning inom e-handelsområdet. *Legal Advisory Board*¹⁹ (LAB) utforskar de juridiska problemen och möjligheterna med en ökad e-handel.

Digitala signaturer har också varit föremål för EU:s uppmärksamhet. I skriften *Towards A European Framework for Digital Signatures And Encryption* Kom (97) 503 läggs grundsatserna fast.²⁰

Förutom dessa initiativ arbetar EU med konsumentfrågor och frågor om e-pengar. Det som särskilt bör noteras är ovan nämnda direktiv om distansavtal som ännu inte införts i svensk rätt.²¹

2.3.3 Världen

I USA har frågan om e-handel fått nästan lika stor eller större uppmärksamhet som i Europa. Även här finns ett centralt policydokument som heter *A Framework For Global Electronic Commerce*²² och

¹⁶ <http://www.ispo.cec.be>

¹⁷ <http://www.ispo.cec.be/ecommerce/ecomproj.htm>

¹⁸ <http://www2.echo.lu/oii/en/oiiistand.html#oiiistand>

¹⁹ <http://www2.echo.lu/legal/en/labhome.html>

²⁰ <http://www.ispo.cec.be/eif/policy/97503.html#I>

²¹ Direktivet återfinnes på <http://europa.eu.int/en/comm/dg24/cad/dir1en.html>

²² <http://www.iitf.nist.gov/elecomm/ecommm.htm>

som drar upp inriktningen och ambitionen för de amerikanska satsningarna på e-handel. Även i detta förslag presenteras konturerna för en lagstiftning för området. Det amerikanska initiativet ansluter sig nära till den modellag som *United Nations Commission on International Trade Law* (UNCITRAL) har skapat. Framförallt betonas vikten av ett internationellt perspektiv.

UNCITRALs arbete med en modellag resulterade 1996 i en modellag som behandlar de flesta aspekter som finns på e-handel. Hur denna lag kommer att tas emot är osäkert, men med tanke på den vikt som samtliga inblandade fäster vid internationella perspektiv har kanske lagen en god chans att vinna stor spridning. Därtill har frågorna utretts av en internationellt sammansatt kommitté.

ICC (*International Chamber of Commerce*) och OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) har båda gett ut rekommendationer om e-handel och digitala signaturer.²³

²³ ICC:s initiativ till rekommendationer finns på <http://www.iccwbo.org/guidec2.htm> och OECD:s korta ”policy brief” på http://www.oecd.org/publications/Pol_brief/9701_Pol.htm

3 Immaterialrätt

Idéer och tankar kan ha ett stort ekonomiskt värde. Den som lägger ned tid på en idé, eller på att skapa ett konstverk, tillför samhället ett värde och detta värde bör vi skydda. Risken är annars att motivationen för att skapa nya konstverk, produkter och uppfinningar minskar.

Särskilt i informations- och kommunikationssamhället är denna fråga viktig. Mycket av det vi producerar är idéer och modeller. Att kunna åsätta det arbete vi lägger ned på dessa produkter ett värde är förstås en förutsättning för att vi skall kunna handla med dem.

3.1 ALLMÄNT OM IMMATERIALRÄTTEN

Immaterialrätten är ett brett område som bl a omfattar frågor om upphovsrätt, patenträtt, känneteckensrätt och varumärkesrätt. Det vi koncentrerar oss på här är den rena upphovsrätten, eftersom denna rönt störst intresse i samband med IT-rätten. Patenträttigheterna är givetvis också viktiga, och en kort diskussion av möjligheterna att få patent på datorprogram återkommer nedan.

3.2 UPPHOVSRÄTT I GLOBALA NÄTVERK

Ett speciellt problem är hur den ganska ålderstigna upphovsrätten klarar sig i digitala medier och globala nätverk som Internet. I syfte att utreda detta kommer vi att titta på vilka hot och möjligheter de nya medierna innebär och hur upphovsrätten är uppbyggd. Utifrån dessa två utgångspunkter kan vi sedan börja granska de problem som uppkommer.

3.2.1 Digitala medier – hot och möjlighet

De digitala medierna innebär ett hot för upphovsrätten av två skäl. Det går oerhört fort att kopiera material i stora mängder och det är svårt att fastställa vem som har kopierat upphovsrättsligt skyddat material.²⁴ Under Internets ungdomsperiod (som nu nästan kan sägas vara över) hade man också en mycket liberal syn på vad man fick och inte fick göra med andras material – något som fortfarande präglar allmänhetens syn på upphovsrättsliga frågor på Internet.

²⁴ Om upphovsrätten och digitaliseringen se Karnell, Gunnar (red), *Digitalisering och Upphovsrätt* (Stockholm 1993) och Koktvedgaard, M och Levin, M *Lärobok i immaterialrätt* (Stockholm 1997) s 25f

Rättighetsinnehavare ser naturligtvis ett hot i detta. De produkter de tillverkar kopieras av en mångfald människor, ofta utan att den ursprunglige upphovsmannen ens nämns. Detta upplevs givetvis som kränkande och djupt negativt.

Samtidigt ger Internet upphovsmännen oanade möjligheter att sprida sitt material till en stor publik, och det är inte omöjligt att argumentera för att den som lägger ut sitt material på Internet får stå risken att det kopieras. Kanske menar någon att det dessutom ofta rör sig om ganska enkla bilder och texter som någon kopierar och att det inte borde spela så stor roll.

Lagstiftaren gör emellertid ingen skillnad mellan Internet och andra användningar av upphovsrättsligt skyddat material. Vi skall se mer i detalj på hur upphovsrätten är uppbyggd för att kunna diskutera dessa frågor närmare.

3.2.2 Hur fungerar upphovsrätten?

Innan vi angriper frågorna om upphovsrätt i digitala medier måste vissa grundbegrepp göras klara. Dels för att diskussionen skall bli förståelig, och dels för att dessa grundbegrepp är värdefulla verktyg i den faktiska bedömningen av vad man får och inte får göra.

Allmänt skall sägas att vi nu bara studerar upphovsrätten – rätten att kopiera och tillgängliggöra material som är skyddat. Det finns många andra frågor om varumärken och mönsterskydd som vi inte kommer att beröra här. Se detta som en introduktion till en komplicerad regelmassa.

3.2.2.1 Verks höjd

Skyddas allt jag gör? Om jag skapar en sida med en enkel text om en apelsin, får jag då skydd för den?

Svaret på den frågan är nog nej. För att få skydd måste ett verk uppnå en viss *verks höjd*, det måste vara tillräckligt avancerat för att vara värt skydd. Den första fråga vi ställer oss om vi skall bedöma om det är tillåtet att kopiera något är om det vi kopierar har *verks höjd* och är skyddsvärt.

Hur bestämmer vi om en text eller bild har verks höjd? Vilka kvalitetskrav kan man ställa? Frågan är inte lättlös och det finns inget enkelt och rappt svar, men ett sätt är att använda sig av ett prov: skulle två personer samtidigt kunna ha skapat detta, eller är det så originellt att dubbelskapanderisken är utesluten? Detta kriterium är inte avgörande, men kan användas som en enkel tumregel.

Ett verk behöver heller inte vara särskilt långt för att vara skyddat. Notiser och även annan kort journalistik är t ex skyddad.²⁵

3.2.2.2 Skyddstid

I princip skyddas det jag skapat och som bedömts ha verkshöjd i 70 år. Tiderna räknas efter upphovsmannens död och syftet med skyddet har varit att skapa en ekonomisk garanti för efterlevande.

3.2.2.3 Exemplarframställning

I juridiska kretsar används sällan ordet ”kopiering”. I stället talar jurister om det litet vidare begreppet ”exemplarframställning”. Anledningen till att detta otympliga ord används är att jurister vill betona att det rör sig om alla sorters kopiering: vanliga fotokopior, digital kopiering eller enkla avskrifter. Ingenting kommer undan. I det nya förslag till EU-direktiv som nu cirkuleras i EU:s medlemsstater används en mycket vid definition på vad som utgör exemplarframställning. Enligt förslaget skall upphovsrätten vara

Ensamrätt att, direkt eller indirekt, godkänna eller förbjuda tillfälligt eller permanent mångfaldigande, oavsett metod eller form, helt eller delvis.

En relativt omfattande rätt således.

3.2.2.4 Undantag

Upphovsrätten har också ett antal viktiga undantag, som lagstiftaren infogat för att kunna tillgodose viktiga intressen som biblioteksväsendets behov, offentlighetsprincipen och utbildningsväsendets krav. Det mest kända av dessa är regeln om kopiering för privat bruk, som dock inte gäller datorprogram och andra digitalt lagrade produkter. I övrigt är kopiering för privat bruk tillåten, om inte ett avtal förbjuder det. (Videofilmer får ej kopieras enligt *avtal!* Om det inte vore för avtalet skulle kopiering för privat bruk förmodligen vara laglig.)

Ett annat känt undantag är citaträtten – som ofta misstolkas. Det är inte tillåtet att ”citera” ur exempelvis ett musikstycke om man sedan säljer resultatet. Citaträtten kan egentligen aldrig utnyttjas kommersiellt – det finns inget utrymme för att kopiera delar av en rapport, sälja dessa kopierade delar och sedan åberopa citaträtten.

²⁵ Levin, M och Koktvedgaard, M *Lärobok i immaterialrätt* (Stockholm 1997) s 70ff

I direktivförslaget som nämnts ovan undantas också sådant mångfaldigande som sker av teknisk nödvändighet vid till exempel utnyttjande av Internet.

3.2.2.5 Överlåtelse av upphovsrätt

En upphovsman som säljer sin upphovsrätt kan välja att göra på en mängd olika sätt. En upphovsman kan välja

- att sälja bara ett exemplar (om man köper en CD-skiva köper man inte upphovsrätten till musiken, utan endast ett exemplar av musiken).
- att sälja rätten att endast göra ett visst antal kopior (vanligt i tidningsavtal att man säljer rätten till 100 kopior, men inte mer).
- att helt överlåta alla rättigheter till en köpare (detta kallas på juristlatin *cessio legis* och är mycket ovanligt).

Oftast brukar upphovsmän ställa sig skeptiska till den sista formen av överlåtelser eftersom den innebär att upphovsmannen förlorar kontrollen över sitt verk.

3.2.2.6 Sanktioner

Om någon missbrukar ett skyddat verk kan skadeståndsskyldighet komma ifråga. När domstolen räknar fram vad som är rimlig ersättning för ett intrång i upphovsrätten brukar de jämföra med branschavtal och vad dessa säger. Sedan kan en viss summa utdömas för lidande och förfång också, om intrånget skett på ett sätt som kan uppfattas som kränkande.

Skadeståndet beräknas också utifrån hur många exemplar som framställts. Ett mer omfattande intrång blir alltså mer kostsamt för den som bedöms vara ansvarig för det.

Förutom detta kan straff komma ifråga för grova intrång när ansvarig part agerat med uppsåt eller grov oaktsamhet.

3.2.3 Digital upphovsrätt

Utifrån dessa grundbegrepp kan vi nu börja ställa frågor om upphovsrätt i digitala medier och på Internet. Det som lämnas här är endast antydningar om rättsläget och skall inte betraktas som regelrätta råd – varje fall måste bedömas individuellt.

Frågan om en bild eller text är skyddad bedöms utifrån kravet på *verksbörd*. I Sverige sätts detta krav generellt lågt, vilket leder till att det mesta vi hittar på Internet förmodligen är upphovsrättsligt skyddat. Det är alltså ett intrång i upphovsrätten att kopiera material om inte upphovsmannen gett

sitt uttryckliga samtycke eller kopieringen kan sägas falla under något av undantagen. Eftersom kopiering för privat bruk inte är tillåten i digitala medier återstår citaträtten, och vissa undantag för bibliotek och offentliga myndigheter. Om vi inte kan hitta några tillämpliga undantag så blir slutsatsen att materialet inte får kopieras.

Om vi vill köpa rätten till en bild då? Enklast löser vi detta genom att vända oss till de rättighetssällskap som finns på de olika konstområdena (se not 35).

Musikorganisationen STIM känner de flesta till. Om vi vill köpa rätten att ha ett musikstycke på vår hemsida är det redan idag möjligt att vända sig till dem.²⁶ De uppskattar hur många kopior som kommer att göras och debiterar därefter ett pris. I de flesta praktiska fall är det till de stora sällskapen som man får vända sig för att kunna publicera skyddat material på en hemsida.

Vad händer då om någon struntar i detta? Förmodligen kommer en ”pirat” att få betala en summa i skadestånd till rättighetsinnehavaren. Hur stor denna summa blir bestäms av åtminstone två faktorer: hur branschen satt sina priser (vad skulle det ha kostat?) och i vilken omfattning kopior har tagits? Det är svårt att uppskatta hur många kopior av ett verk som görs om det har publicerats på någons WWW-sidor, men eftersom antalet besökare kan vara mycket stort är det lätt att inse att skadestånden kan bli betydande.

3.2.4 Länkar och ramar

WWW-sidor kan idag designas så att en viss del av skärmytan avsätts för en innehållsram.

Fig 1 ADBJ – Föreningen för ADB och Juridiks hemsida. Föreningen sysslar med frågor om IT och juridik och är en av de äldsta i Sverige.

²⁶ Mer om STIMS praxis finns på <http://www.stim.se/juridik/inter.htm>

Här syns till vänster en ram med ett antal knappar som, när man klickar på dem, visar olika sidor i ramen/utrymmet till höger. Vad händer om knapparna leder till www-sidor som jag inte själv har rättigheterna till?

Tänk om jag skapar en webbplats som har ett antal nyheter i ramen till vänster, innehållsramen, men de nyhetssidor som kommer upp i den högra ramen är tillverkade av CNN, DN, SvD e dyl. Är inte detta då att stjäla andras verk?

Och antag sedan att jag dessutom säljer annonsplats på min innehållsram? Det betyder att jag tjänar åtskilligt med pengar på en verksamhet som jag inte själv bekostar. Om inte olagligt så framstår detta åtminstone som lite oetiskt.

Hur reagerar lagen på detta?

3.2.4.1 *Total News*

Det finns ett fall som handlar om www-sidor som arbetade precis på det sätt som jag beskrivit här. I det fallet – *Total News* – förlikades parterna. Det kom ingen dom som kunde ha klarat upp frågan, men det avtal man förlikades kring var starkt till Total News nackdel.²⁷

Frågan om hur konflikter av denna typ skall lösas är fortfarande osäker i svensk rätt – men förmodligen kan den lösas med marknadsrättsliga medel (se nedan om marknadsrätt och Internet).²⁸ Varumärkesintrång kan komma ifråga.

3.2.5 Om upphovsrättsförvaltande system

De globala nätverken och den nya teknologin öppnar också möjligheter till att kontrollera hur upphovsrättsligt skyddade verk används. Genom att örönmärka produkterna och spåra dem kan upphovsmannen kartlägga nyttjande av ett verk och debitera de som utnyttjar verket. Dessa nya möjligheter har lett till framtagandet av s k *Electronic Copyright Management Systems* (ECMS) som förvaltar upphovsrättsligt skyddade verk och kartlägger hur konsumenterna använder dem för senare debitering. Inom EU pågår ett stort projekt på detta område som kallas IMPRIMATUR (Intellectual Multimedia Property Rights Model And Terminology for Universal Reference).²⁹

²⁷ Jfr idag <http://www.totalnews.com>

²⁸ Jfr Gentszschin, Anna *Internet Links – Legal Implications* (IRI-rapport 1997:4)

²⁹ För lödig information om detta projekt använd den officiella webbplatsen <http://www.inprimatur.alcs.co.uk>

3.2.5.1 *Imprimatur*

När man talar om ECMS idag kan man inte undvika att nämna IMPRIMATUR, som har kommit längst på området. IMPRIMATUR är ett system som utnyttjar många av de möjligheter som de nya medierna medför. Dessutom har projektet förts till ett sådant stadium att det finns faktiska provversioner runtom i världen (s k *demonstrators*).

IMPRIMATUR utforskar inte bara tekniska frågeställningar, utan även rent immaterialrättsliga. Projektet har knutit en imponerande skara jurister till sig. Tillsammans har dessa rättsvetenskapsmän och praktiker försökt definiera vilka problem som finns på området och flera rapporter har publicerats.³⁰

3.2.5.2 *Problemställningar*

Det finns inget syfte med att i denna översikt göra någon djupdykning i de problem som den nya tekniken medför, men för fullständighets skull bör de åtminstone antydast.

Ett ECMS kommer att kunna logga allt du läser och alla verk du nyttjar. Om detta lagras kommer en betydande databas att byggas upp där dina personliga preferenser och dina läsvanor finns redovisade. Genom att notera varje gång du öppnar ett verk kan systemet till och med konstatera hur ofta du återvänder till en viss dikt eller bild. Ursprungligen var detta tänkt att underlätta debiteringen, men det leder också till betydande försvagningar av den privata sfären och ger upphov till svåra integritetsproblem.³¹

Vad är det exakt man köper när man köper ett verk genom ett ECMS? Ett exemplar bara – som i exemplet med cd-skivan ovan – eller kan man genomföra flera olika transaktioner? Kan man köpa hela verket med alla rättigheter? Olika överlåtelser kräver olika tekniska lösningar.

Om verken märks med digitala vattenstämplar – hur löser man då konflikter som uppkommer mellan olika bilder som har olika stämplor? Mellan rivaliserande system för vattenstämpling?

Hur skapar man utrymme för de klassiska undantagen inom immaterialrätten? Citaträtten? Borde man inte fortfarande kunna kopiera böcker för privat bruk? Men de är väl inte böcker när de digitaliserats? Eller?

³⁰ En ständig uppdatering om projektets utveckling finns på <http://www.imprimatur.alcs.co.uk/progress.htm>

³¹ Jfr Cohen, Julie E. *A Right to Read Anonymously: A Closer Look At "Copyright Management" In Cyberspace*

Inom IMPRIMATUR har man adresserat många av dessa frågor inom det juridiska forum som är anslutet till verksamheten.³²

3.3 DATABASER

En sak som inte bör glömmas i samband med upphovsrätten är att det numer finns ett skydd för databaser både i Sverige och EU. Skyddet baserar sig på ett direktiv som föreskriver att sammanställningar av en viss typ skall skyddas i 15 år.³³

Det är emellertid inte omöjligt att en databas också omfattas av det längre rena upphovsrättsliga skyddet i 70 år om den når verkshöjd.

3.4 OM MJUKVARA

En ständigt aktuell fråga i gränslandet mellan IT och juridik är frågan om upphovsrätt till programvara. Egentligen är denna fråga inte så svår att besvara: samma metod som vi använde ovan för att fastställa om det förelåg upphovsrätt kan vi använda igen. Föreligger verkshöjd? Vilka är riskerna för att någon annan kunde ha skapat samma sak? Är programmet tillräckligt unikt och originellt?

Om vi finner att programmet har verkshöjd så skyddas det också av **upphovsrätten**. En annan fråga är om det går att *patentera* program. Svensk patentlagstiftning tillåter inte patentering av rena program³⁴ – men det finns en viss möjlighet att få patent på datorprogram som ingår i system eller tekniska processer. Som ett exempel kan nämnas ett fall där patent gavs på ett program för digital bildbehandling som ingick i ett system för framställning av bilder.³⁵

Återigen står vi inför ett mycket komplicerat område där bedömningen av det individuella fallet blir avgörande. Trenden går dock förmodligen mot en liberalare syn på möjligheterna att få patent.

³² <http://www.imprimatur.alcs.co.uk/legal.htm>

³³ Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases

³⁴ Jfr 1§ 2st PatentL ”1§ Den som gjort en uppfinning, som kan tillgodogöras industriellt, eller den till vilken uppfinnarens rätt övergått äger att, enligt 1—10kap denna lag, efter ansökan erhålla patent på uppfinningen här i riket och därigenom förvärva ensamrätt att yrkesmässigt utnyttja uppfinningen.

Om europeiskt patent stadgas i 11kap.

Såsom uppfinning anses aldrig vad som utgör enbart

[...]

3) en plan, regel eller metod för intellektuell verksamhet, för spel eller för affärsverksamhet eller **ett datorprogram** (min fetstil)”

³⁵ Jfr Lindberg, Westman s 122f

3.5 RISKER OCH MÖJLIGHETER

Upphovsrätten kan av många upplevas som ett problem. Om man genomdrev den för minsta lilla bild och text skulle kanske hela Internet bli tomt, och det fria informationsutbyte och den liberala attityd som präglade nätet skulle kanske vara ett minne blott. Det är viktigt att inse att det finns en motsättning här.

3.5.1 "Information wants to be free"

"Information wants to be free" är en gammal slogan som pekar på att informationen – för att vara maximalt effektiv – bör vara gratis och fri. Denna idé har djupa rötter i nätsamhället och introduktionen av kommersiella element som reklam och e-handel på nätet har varit långt ifrån okontroversiell. Förespråkarna för denna informationsfrihet menar att det vore skadligt att reglera användningen av information alls. Upphovsrätten ses som en propp i systemet som omöjliggör eller försenar informationssamhällets inträde.

Även om denna åsikt är värd att notera så motsvarar den inte verkligheten idag. Det är ett faktum att allt tyder på att upphovsrätten i globala nätverk kommer att regleras, och att ECMS har framtiden för sig. Det är också ett faktum att kommersiella intressen på Internet bidrar med mycket värdefull information. Drömmen/Mardrömmen om ett anarkistiskt Internet kommer av allt att döma inte att infrias.

3.5.2 En ny upphovsrätt?

En helt annan fråga är om det inte finns ett behov av att reformera upphovsrätten. Den upphovsrätt vi har idag och alla dess begrepp har sin rot i ett pappersbaserat samhälle. Det kanske är naturligt att övergången till digitala media innebär att begreppen måste bytas ut och lagregleringarna förändras. Var verkligen syftet med den gamla upphovsrätten att *allt* nyttjande av ett verk skulle kunna kontrolleras? Det går att argumentera för att det i det pappersbaserade samhället fanns en inneboende omöjlighet att reglera allt nyttjande av ett verk, och att det enda upphovsrätten ursprungligen avsågs säkerställa var att upphovsmannen fick en **tillfredsställande** ersättning, inte en **total** ersättning.

Frågan om en ny upphovsrätt, eller en modifikation av den gamla, kommer säkerligen att lösas internationellt.

3.6 NÅGRA HUVUDLINJER I UTVECKLINGEN

Upphovsrätten är även den ett område stätt i kraftig utveckling. Några huvudlinjer kan dock dras upp i utvecklingen.

3.6.1 Sverige

I Sverige ser vi främst att de olika rättighetssällskap som finns börjar intressera sig för Internet och digitala medier. Vår lagstiftning inom detta område kommer att följa EU:s mycket nära. Det är värt att notera att det finns flera sällskap som försiktigt försöker införa olika tariffer för bruk av verk på Internet.³⁶

3.6.2 EU

Inom EU arbetas det flitigt på olika förslag om upphovsrätten. Dels med frågor om ECMS inom t ex IMPRIMATUR och dels med lagstiftningsfrågor. I skrivande stund ligger ett förslag till direktiv om upphovsrätten som ansluter sig till den nya världsomspännande upphovsrättskonvention som förhandlades fram inom WIPO 1996.³⁷

Det nya förslaget skärper de upphovsrättsliga reglerna för digitala medier, men ligger i övrigt nära den svenska upphovsrätten. En nyhet är att EU i direktivet inför skyddsbestämmelser för digital märkning och upphovsrättsförvaltande system.

3.6.3 Världen

När det gäller upphovsrätten så är den – som jag nämnt – förhållandevis internationell redan. WIPO arbetar ständigt med en utveckling av konventionerna och i samarbete med WTO formar den framtida upphovsrätten. Framförallt arbetar man just nu med att försöka höja medvetandenivån om det nya fördrag som slöts 1996 och som ligger till grund för det ovan nämnda förslaget till EG-direktiv.

³⁶ Se http://www.kulturnat.iva.se/lag_och_ratt/litteratur.html för länkar till rättighetssällskap och andra!

³⁷ De viktigaste nyheterna diskuteras på <http://europa.eu.int/comm/dg15/en/intprop/intprop/1100.htm>

4 Medierätt och marknadsföringsrätt

Den nya digitala medierna låter var och en som vill, publicera information. I samband med detta uppstår en mängd frågor om ansvar och vad som får publiceras. De vanligaste frågorna rör ansvar för publicering av förtal, hets mot folkgrupp och pornografi – men även frågor om marknadsföring och yttrandefrihet är föremål för debatt. I detta avsnitt skall några aktuella frågeställningar inom området presenteras.

4.1 PUBLICERING OCH ANSVAR

Det är fullt möjligt att göra någon ansvarig för innehållet på en WWW-sida. Om en organisation eller privatperson sprider hets mot folkgrupp, barnpornografi eller annan straffbar information via en server på Internet så kan straffansvar utkrävas. Att så sker i förhållandevis få fall beror inte på brister i den lagstiftning som reglerar ansvarsfrågor, utan på bevissvårigheter. Att visa vem som publicerat en sida är inte speciellt lätt – framförallt inte om gratistjänster för webbpublicering i andra länder utnyttjats.³⁸

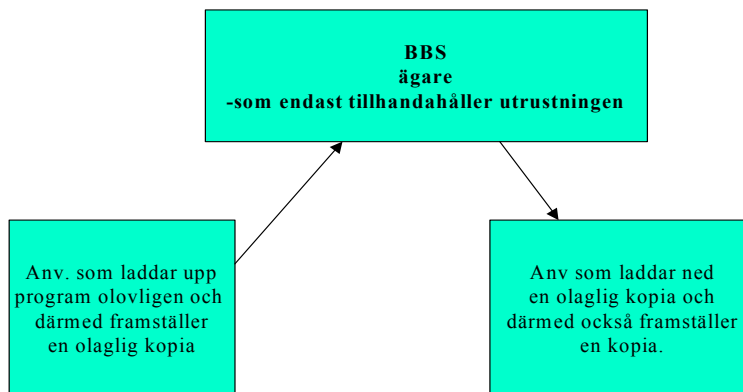
Frågor om lagval, om vilket lands lag som bör tillämpas, kan också komplicera saken – men i princip borde svenska sidor falla under svensk lagstiftning eftersom de riktar sig till en svensk publik. Var någonstans den dator som gör informationen tillgänglig står, spelar ingen som helst roll (annat än i utredningshänseende. Hur säkras man bevisning om vem som ligger bakom en publicering i ett land som ej ansluter sig till internationella samarbetsavtal?)

Om det nu är så svårt att finna den som publicerat ett material, kan vi då inte istället utkräva ansvar av den som tillhandahåller möjligheterna till publicering? Den som äger den dator där materialet finns eller som satt upp den elektroniska anslagstavla som utnyttjas till piratkopiering?

Från och med den första maj blir detta möjligt i Sverige, i och med att Lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor (se prop. 1997/98:15) tas i bruk. Lagen stadgar ansvar för den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla och dessutom stadgas en viss undersökningsplikt – den som har en anslagstavla måste regelbundet övervaka den så att inget straffbart material läggs in på den.

³⁸ Som t ex www.geocities.com

Lagen är förmodligen ett svar på ett rättsfall som kommit att kallas BBS-målet, i vilket en ägare av en BBS (Bulletin Board System – ett äldre kommunikationssystem för utbyte av filer, data och texter) åtalades för att ha spritt piratkopior av upphovsrättsligt skyddat material. BBS-ägaren friades med motivationen att han inte kopierat materialet utan endast stått för utrustningen som gjorde det möjligt att ladda upp och ladda hem material. I en figur:

Vad kommer då den nya lagen att innebära i praktiken? De faktiska effekterna den kan förväntas ha är att en ägare av en elektronisk anslagstavla måste plocka bort stötande material när existensen av detta material påpekas för honom via e-post, telefonsamtal eller annat meddelande. Ägaren måste också tala om vem som tillhandahåller anslagstavlan och i vilken utsträckning meddelanden kommer att göras tillgängliga för andra. Om ägaren av anslagstavlan underlåter att göra detta kan ansvar utkrävas. I det refererade fallet ovan innebär detta att BBS-ägaren skulle ha kunnat fällas om någon påpekat för honom eller det kunde göras sannolikt att han kände till att olagligt material förmedlades via hans elektroniska anslagstavla.

Hur detta kommer att ta sig uttryck i rättspraxis återstår att se. En viktig fråga är **vad** som är en elektronisk anslagstavla? Med den nuvarande definitionen omfattas inte bara den äldre BBS-

teknologin, utan även vanliga webbplatser med så kallade diskussionsforum.³⁹ Detta innebär att de stora tjänsterna Passagen och Torget som erbjuder sina medlemmar eget webbutrymme är elektroniska anslagstavlor i lagens bemärkelse. Webbhotell i allmänhet är elektroniska anslagstavlor.⁴⁰ Hur uppsiktsplikten påverkas av den stora mängd meddelanden som dessa tjänster innehåller är svårt att bedöma – men uppsiktsplikten är inte sanktionerad. Ett sätt att uppfylla uppsiktsplikten på är att instifta en ”klagomur” – ett telefonnummer eller e-postadress som folk kan rapportera missbruk av förmedlingstjänsten till.

Straffet för att inte uppfylla informationsplikten (att tala om vem som står bakom tjänsten och i vilken utsträckning meddelanden blir tillgängliga) är böter. Straffet för att underlåta att stoppa spridning av meddelanden som lagen pekar ut som straffbara är böter, eller om brottet anses grovt, som mest 2 års fängelse.

Till sist kan vi notera att det finns ett annat och större problem här. Kommer inte en lag om elektroniska anslagstavlor i konflikt med yttrandefriheten? Borde inte nättidningar omfattas av samma regler om tryckfrihet som papperstidningar? Lagstiftaren utreder för närvarande dessa frågor och det framgår klart av motiveringen till den nya lagen att den inte omfattar de medier som skyddas av yttrande- och tryckfrihetsgrundlagarna.⁴¹

4.2 MARKNADSFÖRING OCH INTERNET

När det gäller marknadsföringsfrågor återkommer alla de frågor som uppkommer i samband med TV-reklam. Får man marknadsföra produkter för barn? Är alkoholreklam tillåten? Är det otillåten marknadsföring att länka till sidor med tester där den egna produkten lyckats ovanligt väl? (I Sverige tillåts jämförande reklam endast i liten utsträckning.) Kan vilseförande reklam leda till ansvar? Måste en sida vara på svenska för att vara riktad till svensk publik?

Alla dessa frågor är än så länge osäkra och intressanta. Vad vi vet är att alkoholreklam i måttlig omfattning förmodligen är tillåten på Internet och att det finns anledning att misstänka att länkningsfrågor till jämförande tester för produkter bör ske mycket försiktigt – men området som sådant är outforskat. I väntan på avgöranden från marknadsdomstolen kan vi endast gissa och försöka hitta likheter med fall där annan kommunikationsteknologi (som radio och TV) använts.

³⁹ En tjänst där en användare kan skriva inlägg och debattera frågor genom att bara använda webbsidor.

⁴⁰ Prop 1997/98, 15 s 9ff

⁴¹ Lagen om elektroniska anslagstavlor §1 p3

4.3 NÅGRA HUVUDLINJER I UTVECKLINGEN

Utvecklingen på ansvarsområdet sker i snabb takt, och det finns anledning att gissa att de närmaste åren kommer att ge oss en mängd nya lagar. Delvis inspirerade av olika EU-direktiv, men också såväl nationella som internationella initiativ kan förväntas.

4.3.1 Sverige

I Sverige pågår en utredning om yttrandefrihet och ansvar i nya medier. En del akademiskt arbete utförs också.⁴²

Naturligtvis sker också en viss självreglering på detta område. De tre stora Internetleverantörerna Telia, Tele2 och Telenordia har påbörjat ett gemensamt arbete för att rensa ut material som kan anses anstötligt.⁴³ Denna självreglering är ett viktigt verktyg för att ingripa mot stötande material på Internet. Enklaste är att dra en parallell med tidningsbranschen och den självreglering som pressens ombudsman och pressens opinionsnämnd står för – en självreglering som anses fungera väl.

4.3.2 EU

Inom EU finns ett flertal olika initiativ mot vad som anses vara olaglig eller skadlig information. Framförallt bör nämnas *Action plan on promoting safe use of the Internet*. Uppgiften är att skapa ett Internet utan mycket av den oönskade kriminella information som kan förekomma. Planen definierar detta i inledningen:

The Plan deals with illegal and harmful content. Illegal content is sometimes thought to be synonymous with child pornography.

However, illegal content comprises more; it relates to a wide variety of issues:

- national security (instructions on bomb-making, illegal drug production, terrorist activities);
- protection of minors (abusive forms of marketing, violence, pornography);
- protection of human dignity (incitement to racial hatred or racial discrimination);
- economic security (fraud, instructions on pirating credit cards);
- information security (malicious hacking);
- protection of privacy (unauthorised communication of personal data, electronic harassment);
- protection of reputation (libel, unlawful comparative advertising);
- intellectual property (unauthorised distribution of copyrighted works, e.g. software or music).

Harmful content means both content which is allowed but whose distribution is restricted (adults only, for instance) and content which may offend certain users, although its publication is not restricted because of the principle of freedom of expression.

⁴² På Stockholms Universitet finns två doktorander som angriper problematiken från varsin utgångspunkt.

⁴³ Representant för Telia på seminariet Internet och Lagen 18/3.

Som synes omfattas också en hel del av de frågor som associeras med nästa område – integritetsrätt. EU:s plan är mycket omfattande och det finns anledning att misstänka att den kommer att dra igång en yttrandefrihetsdebatt.

4.3.3 Världen

I USA har en uppslitande debatt mellan anhängare av yttrandefriheten och de som vill lagstifta om Internet i halvtid slutat med vinst för yttrandefrihetsförkämparna. *Communications Decency Act* (CDA) om förbud mot vissa typer av innehåll befanns strida mot amerikansk grundlag och upphävdes.⁴⁴ Striden är dock inte över och flera stora organisationer har mobiliserats på båda sidor.

I dagsläget är det svårt att se hur striden slutar – men utvecklingen kan följas hos *Electronic Frontier Foundations* hemsida (<http://www.eff.org>).

⁴⁴ Domen återfinns på <http://www.bna.com/e-law/cases/aclureno.html>

5 Integritetsrätt

När författare tecknar pessimistiska bilder av framtiden framträder ofta kontrollsamhällen där alla data om individen finns lagrade och kan manipuleras av myndigheterna. Ingenting tillhör längre den privata sfären, utan allt granskas och bearbetas. Typexemplet är George Orwells 1984 som länge stod som en skräckbild för det register- och kontrollsamhälle som många befarade att vi var på väg in i. För att minska sannolikheten för att detta skulle hända har lagstiftare runtom i världen infört skydd för individens privata sfär. Detta skydd skulle man sammanfattande kunna kalla integritetsrätt.⁴⁵

5.1 ATT VÄRNA INDIVIDENS PRIVATA SFÄR

Det kan tyckas vara en ganska okontroversiell fråga om man bör värna individens privata sfär. Det är emellertid värt att notera att det inte är helt självklart vad som är ”den privata sfär” som man vill skydda. Många register – polisregistret är ett exempel – anses hjälpa samhället att upprätthålla ordningen, och trots att enskilda individers integritet kränks när de förs in i registret anses de nyttiga och nödvändiga. Denna avvägning mellan samhällets behov och individens står alltid i centrum för integritetsrätten – och hur man gör denna avvägning är ofta en politisk fråga.

5.2 DATALAGEN FRÅN 1973

När lagstiftaren först började granska frågor om dataregister såg världen helt annorlunda ut än idag. ADB – Automatisk Data Behandling – var det centrala tillämpningsområdet för olika datorlösningar. Den lagstiftning som infördes tog helt och hållet sikte på dataregister och hur dessa borde skötas.

Datalagen (1973:289) kan sägas bygga på personregisterbegreppet. Alla sammanställningar av personliga uppgifter är personregister. Så fort ett personregister föreligger måste i princip licens sökas. Här handlar det mer om en anmälningsplikt än om något annat. I normalfallet erhålls licens som gäller för ett godtyckligt antal register. Detta gäller inte sådana register som endast är avsedda för personligt bruk.

⁴⁵ För en omfattande diskussion av integritetsbegreppet se Seipel, Peter *Juridik och IT* (Stockholm 1997) s 200ff

I ljuset av utvecklingen sedan 1973 ser vi att datalagen har två stora brister: fokuseringen på databehandling och uppskattningen av marknaden för persondatorer (och därmed omfattningen av register).

Idag talar vi om informations- och kommunikationsteknologi och vi lägger stor vikt vid just kommunikationen. Datalagen förutsåg inte denna utveckling och många av dess bestämmelser verkar därför hämmande på möjligheten till kommunikation i globala nätverk. Det mest kända fallet idag är Gällivare kommun som lagt upp sina protokoll på Internet. En WWW-sida med personuppgifter utgör i lagens mening ett register och det krävs särskilt tillstånd för register när det handlar om en viss typ av personuppgifter. Gällivare kommun saknar sådant tillstånd, men menar att eftersom kommunprotokollen är offentliga kan de med stöd av offentlighetsprincipen publiceras på Internet. Enligt Gällivare kommun föreligger här en *normkonflikt* mellan den grundlagsskyddade offentlighetsprincipen och datalagen. Fallet är intressant, eftersom det pekar på svårigheterna att anpassa datalagen till en utveckling där kommunikationen intagit huvudrollen.⁴⁶ Situationen har emellertid förändrats nu, eftersom DI har gett ut en författning där man deklarerar att personregister får spridas på webbsidor under förutsättning av **samtycke från de registrerade**.⁴⁷

Som en del av anpassningen till kommunikationsteknologin kan man se §2 i Lagen om elektroniska anslagstavlor som gör undantag för personregister vid elektroniska meddelandeförmedlingstjänster förutsatt att dessa bara innehåller löpande text⁴⁸ eller ”registret förs för att användarna skall kunna lämna eller inhämta uppgifter för ett fritt meningsutbyte, en fri och allsidig upplysning eller ett fritt konstnärligt skapande.”

Datalagen kommer förmodligen att ersättas med en ny lag, Personuppgiftslagen, den 24:e oktober i år. Denna lag innebär en hel del nyheter och andra problem som kommer att få stor praktisk betydelse för företag som vill hålla sig inom lagens ramar.

5.3 DEN NYA DATALAGEN

Den nya datalagen är en anpassning av ett EG-direktiv (95/46/EG) om persondataskydd. Redan innan omröstningen om lagen (som sker under april månad) har den kritiserats av både experter och lekmän som anser att den inte svarar mot de nya behov som informationssamhället har.

⁴⁶ Datainspektionens syn finns på http://www.din.se/direkt2_97.html

⁴⁷ Se <http://www.din.se/DIFS1997-7.htm>

⁴⁸ Där informationen strukturerats så att det blir lätt att tillgå personuppgifter.

Nyheterna i lagen är många. Bland de viktigare är en regel som innebär att material som journalister och andra arbetar med (som alltså bör vara skyddat av tryck- och yttrandefriheten) undantas från tillståndplikten. En möjlighet att förenkla kontrollförfarandet genom att utse ett personuppgiftsombud på arbetsplatsen finns också. Dessutom – och detta är i enlighet med EG-direktivet – omfattas också **manuella register**.

Hur dessa olika regler kommer att tillämpas är i dagsläget inte säkert. Datainspektionen – som är tillsynsmyndighet för den nya lagen – kommer att närmare presentera sin tolkning av de uppgifter som lagen ålägger dem längre fram i vår och då kanske det går att med större precision analysera om lagen kommer att passa de krav som informationssamhället ställer.

5.4 KRYPTERING

Att kryptera ett meddelande och på detta sätt skydda innehållet i det kan vara ett sätt för en avsändare att bevara sin personliga integritet. Det kan handla om personliga och känsliga uppgifter som man inte vill att var och en skall ta del av. Det kan också handla om kriminella planer eller olagligt innehåll som barnpornografi eller hets mot folkgrupp. Om vi tillåter kryptering så kan vi inte styra vilken typ av meddelanden som skyddas. Både de vi vill skydda och de kriminella kommer att kunna skyddas av tekniken. Bör vi förbjuda kryptering?

Förutom att denna fråga rymmer ett definitionsproblem (Vad är kryptering? Rövarspråket? 1024bitars PGP-kryptering?)⁴⁹ rymmer den också ett betydande mått av integritetsproblematik. Är det en rättighet att kunna kommunicera skyddat?

Om man skickar krypterad e-post, bryter man mot några lagar då? Nej, i dagsläget gör man inte det – och det verkar som om man i Sverige inte heller avser att införa något krypteringsförbud.⁵⁰ Därmed är frågan inte löst, eftersom det finns ett stort antal länder inom EU och därtill USA som överväger införandet av krypteringslagar. Företag som kommunicerar med kollegor eller kunder i dessa länder kommer då att behöva anpassa sina kommunikationsstandarder till de krypteringsregler som råder.

⁴⁹ PGP står för Pretty Good Privacy och är ett känt krypteringsprogram.

⁵⁰ I *Kryptopolitik – möjliga svenska handlingslinjer* analyserar Regeringskansliets referensgrupp för krypteringsfrågor behovet av reglering. Rapporten ställer sig tveksam till en totalreglering, men uppmanar användandet av digitala signaturer och certifieringen av TTP. (Se ovan om E-handel).

5.5 NÅGRA HUVUDLINJER I UTVECKLINGEN

Integritetsrätten kommer att få större betydelse i framtiden och de nya lagar som införs kommer att påverka uppbyggnaden av allt från enkla kundregister till avancerade medicinska databanker för statistiskt bruk. Det är sannolikt att datorsystem som inte är förenliga med lagarna kommer att underkännas, vilket gör att systemutvecklare och företag bör följa utvecklingen med största intresse.

5.5.1 Sverige

I Sverige är 12:e april det viktigaste datumet under våren ur integritetsrättens synpunkt. Om riksdagen beslutar att anta den nya Personuppgiftslagen kommer den att träda i kraft 24:e oktober. Om den underkänns är situationen mycket osäker. Förmodligen betyder ett underkännande att det underliggande EG-direktivet blir gällande rätt från och med den 24:e oktober (det datum då direktivet skall ha överförts till nationell lag enligt beslut). Domstolarna måste då rätta sig efter direktivet och den nuvarande datalagen blir överflödig i de delar den strider mot detta.

Datainspektionen kommer också under våren att förklara hur man ser sin roll enligt den nya lagen. Detta kommer att ha stor praktisk betydelse för företagen, eftersom det är datainspektionen som hanterar alla ansökningsfrågor och missbruksfrågor.

Parallellt med detta pågår en undersökning om ytterligare en datalag som skall vara utformad enligt en s k missbruksprincip. Denna lag skall då inte reglera hanteringen av register utan fokusera på vad som utgör missbruk och hur detta kan förhindras. Utredningsförslaget beräknas vara klart i slutet av maj.

Frågor om kryptering har behandlats av kommunikationsdepartementet som ställt sig i princip positiva till att lämna området oreglerat. Utrikesdepartementet har haft vissa invändningar baserade på exportskäl – vissa krypteringsverktyg får inte exporteras hur som helst – men någon lag mot kryptering kommer vi förmodligen inte att se i Sverige inom den närmaste tiden.

5.5.2 EU

Inom EU arbetar man ständigt med integritetsfrågor och det senaste är ett direktiv om persondataskydd inom telekommunikationssektorn, som i stort liknar persondatadirektivet.⁵¹

⁵¹ Nyheter inom området finns på <http://www2.echo.lu/legal/en/dataprot/dataprot.html>

5.5.3 Världen

I USA är situationen kaotisk. Lagar om deponering av nycklar och krypteringsförbud diskuteras, men motintressen strider ständigt för yttrandefriheten. Det är omöjligt att idag säga var striden mellan de som anser sig värna yttrandefriheten och de som anser sig värna den goda smaken och moralen kommer att sluta.

6 Informationsrättssamhället

I övergången från industrisamhälle till informations- och kunskapssamhälle förändras behovet av regler och lagar. I arbetet med att ta fram nya lagar är det viktigt att finna en balans mellan behovet av regler och behovet av frihet. I stor utsträckning kan självreglering genom branschöverenskommelser utgöra alternativ till lagstiftning, men i de fall där sådan självreglering inte lyckas blir lag nödvändig. I ett flertal fall kommer lagar dessutom att behövas för att stadga ett minimikrav på säkerhet och för att skapa tillit till nya teknologier.

Om lagstiftaren är uppmärksam på de nya behoven och utvecklarna arbetar för en förståelse för behovet av lagar och förordningar kommer informationssamhället att bli ett informationsrättssamhälle där i bästa fall e-handeln kan blomstra och individen kan känna sig trygg. Om de som ansvarar för framtagandet av nya teknologier struntar i lagarna kommer en oundviklig konflikt och fördröjning av utvecklingen att bli konsekvensen. Det är naivt att tro att teknologin kan tvinga in lagstiftaren i ett hörn och ändra lagarna efter behov. Lagarna tillkom åtminstone delvis med hänsyn till människors grundläggande behov – behov som i grunden inte nämnvärt förändras av ny teknik. Lagstiftningen är inte en konsekvens av teknikmarknadens utveckling, men kan heller inte ignorera den.

Det finns god anledning att se de kommande fem åren an med stor nyfikenhet. Under dessa år kommer lagstiftarens ögon att öppnas för nya möjligheter och risker som det nya informations-samhället medför och vi kommer att se mängder med nya lagar på IT-området. Samarbetet inom EU borgar för att dessa lagar kommer att bli delvis internationella och förhoppningsvis kan man enas även över EU:s gränser om lagar för e-handel och konsumentskydd. Upphovsrättslagstiftning är redan idag mycket internationell.

För företag och organisationer kommer det att vara av största vikt att följa utvecklingen på detta område och ta del i framtagandet av ny lagstiftning. Det kommer att vara en definitiv konkurrens fördel på de digitala marknaderna att vara informerad om gällande och kommande rätt. En etablering på en nya marknad lyckas alltid bäst om man känner till villkoren för denna marknad.

Om juridiken och tekniken utvecklas samtidigt skapas inte bara tekniska framsteg, utan också ekonomiska, samhälleliga och mänskliga framsteg.

7 Avslutande kommentarer

Denna rapport utgör en introduktion till det gränsland mellan teknik och juridik där den nya informations- eller IT-rätten formas. Då det inte varit avsikten att uttömmande redovisa för alla lagar och alla tänkbara fall kan inte heller skriften användas som handbok på området, för detta syfte finns andra väl lämpade böcker (se förslagen till vidare läsning i slutet av rapporten).

Däremot har syftet varit att etablera en klar och tydlig kartläggning av de olika delområden som är viktiga att uppmärksamma. Några områden har lämnats utanför av olika skäl: **skatterätten** eftersom utvecklingen där ännu går trögt överallt utom i USA, **förvaltningsrätten** eftersom de regler som gäller där ofta är av huvudsakligen internt intresse (beredningsrutiner och beslutsprocesser) och **straffrätten** eftersom denna bäst behandlas under andra former (i samband med IT och säkerhetsfrågor).

Alla dessa ämnen är relevanta och väl värda uppmärksamhet. Framtida studier av dem kommer att bli nödvändiga inom ramen för olika projekt och de kommer då att redovisas separat.

Slutligen skall bara kort påpekas att detta är den första rapporten i en serie av rapporter som kommer att behandla IT och rättsliga frågor. Den kortfattade och högst översiktliga behandlingen av mycket komplicerade områden är därför avsiktlig. Det gäller här att genomföra en överflygning av ett komplicerat landskap innan vi till fots tar oss igenom de oländiga markerna.

8 Vidare läsning

ALLMÄNT

Seipel, Peter *Juridik och IT* (Stockholm 1997)

Om juridiken och den nya teknologin i både det stora perspektivet och det lilla. Konkreta konsekvenser såväl som visioner om vad som kan komma. Boken fungerar som läromaterial på universitetet och innehåller också en introduktion till sökning av juridiskt material.

AVTALSRÄTT (FRÄMST ELEKTRONISK HANDEL)

Hultmark, Christina *Elektronisk handel och avtalsrätt* (Stockholm 1998)

En utmärkt introduktion till de svåra frågor som väcks i och med introduktionen av en helt ny marknadsplats.

Lindberg, Agne och Westman, Daniel *Praktisk IT-rätt* (Stockholm 1997)

En handbok inom ämnet som ger många praktiska råd och redogör för olika företags erfarenheter på området. Avtal och EDI behandlas ingående.

Benno, Joakim *Transaktionens anonymisering* (Rapport till IT-kommissionen)

Om de nya förhållanden som e-handeln står inför vid inträdet i en anonymare marknad.

Winberg, Gustav *Elektroniska Betalningssystem* (IRI 1997:3)

Om de nya betalningssystemens juridik och problematik.

IMMATERIALRÄTT

Levin – Kocktvedgaard, *Lärobok i immaterialrätt* (Stockholm 1997)

Ett standardverk på området som har rikligt med rättsfallshänvisningar och resonemang om nya medier.

Olsson, Henry *Copyright – svensk och internationell upphovsrätt* (Stockholm 1994)

En introduktion med djup och mångfald. Utkommer snart i ny upplaga. Författaren är inblandad i EU:s arbete med upphovsrätt.

Karnell, Gunnar (red) *Digitalisering och upphovsrätt* (Stockholm 1993)

Uppsatser om digitaliseringens inverkan på upphovsrätten.

Gentzschein, Anna *Internet Links – Legal Implications* (IRI-rapport 1997:4)

Om länkar och deras juridiska betydelse.

MARKNADSRÄTT OCH MEDIERÄTT

Rosén, Jan *Uppsatser i medierätt* (Stockholm 1993)

En serie uppsatser om medierätten och upphovsrättens olika problem.

Svensson, Carl-Anders *Praktisk marknadsrätt* (Stockholm 1996)

Om olika aspekter av marknadsrätten.